

Eesti Rahva Muuseum
Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

NOORTE HÄÄLED

Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents

Tartu, 24.–25. aprill 2013

Ettekannete kokkuvõtted

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM
ESTONIAN LITERARY MUSEUM

Tartu 2013

Koostajad: Jaanika Hunt, Andreas Kalkun, Piret Koosa

Toimetus: Tuuli Kaalep, Andreas Kalkun, Piret Koosa

Küljendus: Tuuli Kaalep

Kaanekujundus: Jane Liiv

Väljaandjad: Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseumi
Eesti Rahvaluule Arhiiv

Toetajad: Eesti Kultuurkapital, Tartu Nefa Rühm

© Autorid, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseumi
Eesti Rahvaluule Arhiiv

ISBN 978-9949-417-89-6

Trükikoda: AS Ecoprint

Sisukord

Konverentsi kava	5
Ehti Järv: <i>Antud momendil on blogi parim väljund millegi koos tegemiseks</i> – kollektiivse blogi roll Ruhnus	7
Liset Marleen Pak: Uue Maailma Selts ja selle tegevus kogukonna kujundamisel	9
Tiit Sibul: Toroski Jorosk, Siidri Okse ja Trossi Lõke – setode ristini-med ja nende suupäraseks mugandunud vormid 19. sajandil ja 20. sajandi algul	11
Liis Teras: Rahvuslik stiil 20. sajandi esimeste kümnendite Eesti naisteajakirjades	13
Terje Toomistu: Indoneesia waria'de ööelu ja eneseväljendus	15
Jaanus Samma: Esimees ja § 118. Tartu homoseksuaalsete kogukondade uurimise võimalikkusest	17
Katrin Alekand: Sümbolid, traditsioonid, tõlgendamine: kuidas lugeda kätt	18
Paavo Kroon: Pärandi juhtimine ja juhtumine – pärandiesitus Narva Muuseumi Põhjaõues kui elava ajaloo keskkonnas	19
Reena Purret: Mustlane, kas oma või võõras? Muuseuminäituse ettevalmistamine	21
Merily Värs: Etnoloog tänaval noorte keskel	22
Kristo Siig: Läänemeresoomlaste suure härja müüt ja selle ajalooline taust	23
Kaija Rumm: Laulu kommenteerivad andmed välitööpäevikutes – abiks lauluteksti analüüsimisel	24
Kait Lubja: Rõivastus islandi saagades ning selle uurimise võimalustest	25
Annika Kupits: Lapsetapja Eesti pärimuses	26

Ken Ird: Sodoomiajuhtumid Pärnu maakonnas varauusajal: kas sotsiaalne fenomen või kohtulik tähenärimine?	27
Ebe Abner: Soorollide ja tegelasrollide seostest eesti imemuinasjuttudes	29
Svetoslava Toncheva: The Teaching of Petar Dunov. An Attempt to Create a New Bulgarian Spirituality	30
Pille Siidra: Kratid ja libarebased. Varavedajatest eesti ja jaapani folklooris	31
Rahel Laura Vesik: Bulgaaria õpilaste koolis ja kodus tähistatavad riigi- ja rahvakalendripühad	32
Eva Sepping: Piirialal: territoriaalne ja etniline identiteet Venemaa vähemusrahvuste näitel	33
Keiu Telve: „I made you look“ ehk linnaruumi tajumine tänavakunstniku vaatenurgast	34

Konverentsi kava

24. aprill, Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja

(J. Kuperjanovi 9, Tartu)

9.30 registreerimine

10.00–12.00

Ehti Järv: *Antud momendil on blogi parim väljund millegi koos tegemiseks* – kollektiivse blogi roll Ruhnus

Liset Marleen Pak: Uue Maailma Selts ja selle tegevus kogukonna kujundamisel

Tiit Sibul: Toroski Jorosk, Siidri Okse ja Trossi Lõke – setode ristnimed ja nende suupäraseks mugandunud vormid
19. sajandil ja 20. sajandi algul

Liis Teras: Rahvuslik stiil 20. sajandi esimeste kümnendite Eesti naisteajakirjades

12.00–12.15 kohvi- ja teepaus

12.15–13.45

Terje Toomistu: Indoneesia waria'de ööelu ja eneseväljendus

Jaanus Samma: Esimees ja § 118. Tartu homoseksuaalsete kogukondade uurimise võimalikkusest

Katrin Alekand: Sümbolid, traditsioonid, tõlgendamine:
kuidas lugeda kätt

13.45–14.30 kohvi- ja teepaus/lõuna

14. 30–16.00

Paavo Kroon: Pärandi juhtimine ja juhtumine – pärandiesitus Narva Muuseumi Põhjaõues kui elava ajaloo keskkonnas

Reena Purret: Mustlane, kas oma või võõras? Muuseuminäituse ettevalmistamine

Merily Värs: Etnoloog tänaval noorte keskel

25. aprill, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv
(Vanemuise 42)

9.00 registreerimine

9.30–11.00

Kristo Siig: Läänemeresoomlaste suure härja müüt ja selle ajalooline taust

Kaija Rumm: Laulu kommenteerivad andmed välitööpäevikutes – abiks lauluteksti analüüsimisel

Kait Lubja: Rõivastus islandi saagades ning selle uurimise võimalustest

11.00–11.15 kohvi- ja teepaus

11.15–13.15

Annika Kupits: Lapsetapja Eesti pärimuses

Ken Ird: Sodoomiajuhtumid Pärnu maakonnas varauusajal: kas sotsiaalne fenomen või kohtulik tähenärimine?

Ebe Abner: Soorollide ja tegelasrollide seostest eesti imemuinasjuttudes

Svetoslava Toncheva: The Teaching of Petar Dunov. An Attempt to Create a New Bulgarian Spirituality

13.15–14.00 kohvi- ja teepaus/lõuna

14.00–16.00

Pille Siidra: Kratid ja libarebased. Varavedajatest eesti ja jaapani folklooris

Rahel Laura Vesik: Bulgaaria õpilaste koolis ja kodus tähistatavad riigi- ja rahvakalendripühad

Eva Sepping: Piirialal: territoriaalne ja etniline identiteet Venemaa vähemusrahvuste näitel

Keiu Telve: „I made you look“ ehk linnaruumi tajumine tänava-kunstniku vaatenurgast

16.00 Artiklikogumiku “Pro Folkloristica XVII” esitlus

Antud momendil on blogi parim väljund millegi koos tegemiseks – kollektiivse blogi roll Ruhnus

Ehti Järv

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant / Eesti Rahva Muuseum

ehti.jarv@gmail.com

Ettekanne põhineb kaitsmata magistritööl, mille keskmes on interneti lokaliseerumise uurimine ühe Eesti väikesaare näitel. Olen alates 2009. aastast (koos TÜ etnoloogia magistrant Helleka Koppeliga) teinud välitööd Ruhnu saarel, et uurida, kuidas saareelanikud ja saarega seotud inimesed internetti kasutavad ning seeläbi kohalikku internetivälja loovad ja kujundavad.

Ruhnu saart võib pidada geograafilise asetuse ning ajalooliste ja kultuuriliste tegurite tõttu Eesti ühiskonnas perifeerseks omavalitsuseks. Perifeerskus on mõjutanud erinevatel aegadel suhtlust saare ning ülejäänud maailma vahel. Veel Nõukogude ajal võis juhtuda, et saareelanikud said talvised kirjad ja ajalehed kätte alles jää sulades, siis kui laev uuesti merel sõitma hakkas. Viimastel aastakümnetel on Ruhnus püütud info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate (IKT) arengus toimunud hüppeliste muutustega kaasa minna: alates 1991. aastal Ruhnu telefoniseerimisest ja peagi ka mobiilimasti püstitamistest kuni traadita interneti levikuni. Küsides informantidelt interneti kasulikkuse kohta saarel, tuuakse eranditult välja just võimalus muu maailmaga suhelda ning seeläbi isoleeritust vähendada. Minu 52 informandist vaid kolm ei kasuta igapäevaselt arvutit ega internetti. Isiklikul tasandil kasutatakse IKT-d peamiselt suhtluseks, tööalaselt ning meelelahutuslikel eesmärkidel. Lisaks personaalsetele praktikatele on lisandunud IKT kasutamine ka ühiste huvide ning eesmärkide nimel. Käesolevas ettekandes keskendun ruhnlaste blogile „Ruhnu päevik“ (www.ruhnlane.blogspot.com). Juhindudes uue meedia uurimustes kasutatavatest argiloovuse, osaluskultuuri ja kodanikuühiskonna kontseptsioonidest, püüan ettekandes välja tuua ühe võimaliku viisi, kuidas tõlgendada blogi rolli Ruhnus.

Jean Burgess (2007: 32) defineerib argiloovust kui tavalist ja igapäevast tegevust, mis pole seotud otseselt eliidi või institutsionaliseeritud loovusega. Rääkides argiloovusest uues meedias, tuuakse tihti välja selle ühiseid jooni osaluskultuuri ja kodanikuühiskonna kontseptsioonidega. Osalust

võib mõista kui kodanike huvidest lähtuvaid (ent mitte isikliku kasu saamisel põhinevaid) tegevusi, mille eesmärgiks on mõjutada ühiskondlikke protsesse või avalikku arvamust (Turnšek 2007: 189). Osaluskuultuur pole aga ainult avalikkuse mõjutamise teenistuses, osalus võimaldab ka loovust.

Kodanikuühiskonna paradigmat vaadatuna on levinud eeldus, et internet pakub kodanikule võimalust osaluseks ja kaasatuseks erinevat tüüpi poliitilistel eesmärkidel. Osaluskuultuuri ja osalusdemokraatia vahelise seose toon välja ka oma magistritöös, kuid leian, et ei ole sobilik rääkida Ruhnu kollektiivsetest internetipraktikatest kui otseselt poliitika tegemise vahenditest. Soov omada sõnaõigust kohalikus elus, näiteks valla arendusküsimustes, on küll teatud määral olemas, kuid see pole ainus põhjus kollektiivse blogi pidamiseks. See on praktika, mis püüdleb osalust kohalikul tasandil, kuid seejuures on blogi pidamine seotud ühisloomega ja sooviga end väljendada. Ettekandes analüüsin blogis väljenduvaid argiloovuse ning osaluse jooni kohalikul tasandil ning vaatlen nende püüdluste vahelist dünaamikat.

Kirjandus

- Burgess, Jean 2007. *Vernacular Creativity and New Media*. PhD dissertation, Queensland University of Technology, Creative Industries Faculty.
- Postill, John 2011. *Localizing the Internet: An Anthropological Account*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Turnšek, Maja 2007. *New Media, Transformations of Participation and the Problem of Publicness. – Media Technologies and Democracy in an Enlarged Europe*. The Intellectual Work of the 2007 European Media and Communication Doctoral Summer School. Tartu: Tartu University Press, 187–200.

Uue Maailma Selts ja selle tegevus kogukonna kujundamisel

Liset Marleen Pak
Tartu Ülikool, etnoloogia bakalaureuseõpe
lisetmarleenp@gmail.com

Asumiliikumised linnakeskkonnas on tänapäeval üha rohkem populaarsust koguv nähtus, mis aga pole veel Eesti etnoloogide-folkloristide uurimisalasse süvendatult jõudnud. Minu ettekande ja laiemalt ka bakalaureusetöö eesmärk on see teemaring etnoloogilise käsitluse alla võtta. Lähemalt tuleb vaatluse alla Uue Maailma Seltsi kui ühe Eesti aktiivsema asumi seltsiliikumine oma piirkonna ja elanikevahelise suhtluse kujundamisel.

Uue Maailma Selts (UMS) tegutseb vastavanimelises asumis, mis on üks Tallinna ajaloolistest puiteeslinnadest. Asum paikneb maalapil, mis jääb Pärnu maantee, Endla ja Suur-Ameerika tänava ning raudtee vahelisele alale (Uue Maailma lood 2011: 13). Seltsi ametlikuks alguseks loetakse 13. oktoobrit 2006, mil asutati MTÜ Uue Maailma Selts. Oma kodulehel on UMS eesmärgidena sõnastanud järgnevad põhimõtted: “muuta kodukant mõnusaks elukeskkonnaks ning kaitsta seda üheülbastumise ja anonüümseks muutumise eest.”

Seltsi loomise algusaastail oli UMS-il ka oma seltsimaja, mida praeguseks enam sellisel kujul ei eksisteeri. Küll aga on pandud toimima UM raamatukogu Kapsad, mis on üheaegselt nii raamatulaenutus kui ka kokkusaamiskoht. Suhtlus UMS-i liikmete ja seltsitegevusest huvitatud inimeste vahel toimib mitmeti: UMS-il on olemas koduleht, meililist ja Facebook'i lehekülg, aeg-ajalt antakse välja kodukandi ajalehte Väike-Ameerika Hääl, toimuvad nii korraldatud filmiõhtud kui ka spontaansed kohtumised Kapsastes jpm. Üheks UMS-i suuremaks ja tähtsamaks ülesandeks on iga-aastase tänavafestivali korraldamine, mis leiab aset septembri esimesel nädalavahetusel. Viimasel tänavafestivalil sai hoo sisse ka Uue Maailma Raadio tegemine, mis kogub üha laiemat populaarsust.

Oma ettekandes annan ülevaate Uue Maailma Seltsi tegevustest erinevate näidete kaudu. Empiirilist materjali olen selleks kogunud UMS-i liikmeid ja UMS-i tegemistega seotud inimesi intervjuuerides ning erinevatel UMS-i üritustel osalusvaatlust tehes (perioodil 2012 sügis kuni 2013 kevad). Ettekandes vaatlen, missugune on inimeste, koha ja tegevuste

vaheline suhe, mis avaldub erinevates kogukonda loovates praktikates. Millised on Uue Maailmaga seotud inimestest moodustuva kogukonna eripärad? Miks on Uue Maailma kogukonna mõiste problemaatiline?

Kirjandus

Uue Maailma lood 2011. Tallinn: Uue Maailma Selts.

UMS kodulehekülg = Uue Maailma seltsi kodulehekülg. www.uusmaailm.ee

Toroski Jorosk, Siidri Okse ja Trossi Lõke – setode ristinimed ja nende suupäraseks mugandunud vormid 19. sajandil ja 20. sajandi algul

Tiit Sibul
Eesti Rahva Muuseum
Tiit.Sibul@erm.ee

Erinevate seto (näiteks etnograafiliste ja folkloristlike) materjalidega kokku puutudes võib tähele panna, et sealne isikunimede valik on üsna erinev sellest, milliste risti- või eesnimedega me puutume kokku teiste Eesti alade materjalidega tegeledes. Seto jälgitav nimede ajalugu on hoopis erinev Eesti isikunimede ajaloost. Setod seisavad ses osas palju lähemal mõnedele teistele läänemeresoome rahvastele, kelle juures samuti eelkristlike nimede perioodi vahetas järsult välja õigeusu või kreeka-katoliku kirikukalendrist pärit nimede kehand.

Samamoodi võib tähele panna, et nimesid ei kasutatud mitte ainult sellisel kujul nagu need anti inimesele ristimisel, vaid pigem olid igapäevaselt kasutusel nende ristinimede suupärased mugandused. See, millise kuju mingi konkreetne nimi võis võtta, oli muidugi määratud nime kodustava keele poolt. Kuna seto keele ja “venepäraste” ristinimede puhul on tegu vähemalt poolletuhandaastase kooseksisteerimisega, siis võib öelda, et me räägime siinkohal üsna kõrgeastsetest nimede kohanemisastmest ja heast integreerumisest seto keelde.

Kõnealuste ristinimede näol, nagu näiteks Anna, Darja, Ksenja, Natalja, Andrei, Feodor, Joann, Semeon jt, on reeglina tegemist mitmekordsete laennimedega. Õigeusu kirikukalendris seisvad nimed on valdavalt kreeka ja heebrea keelekeskkonna taustaga. Setodeni jõudsid need nimed sellistena nagu need on laenanud ja mugandanud keskvene murrete lään-erühma kuuluv Pihkva murderühm. Setode mugandustes on kindlate tunnuste alusel Pihkva murderühma mõju täiesti äratuntav. Teataval määral on siinjuures võimalik kõneleda lausa vastastikusest mõjust, sest väidetavalt on Pihkva murderühma kujunemisel etendanud omakorda suurt osa ka läänemeresoome substraat.

Eelnevalt loetletud nimede puhul, mis on esinemissageduse poolest eesotsas, võime me seto materjalides komistada ka nende nimede suupäraste muganduste otsa – Anne, Taarka, Okse, Nati, Andri, Höödo, Ivvan,

Semmen. Seevastu harvaesinevate nimede puhul, nagu Fevronja, Melitina, Neonila, Afinogen, Hariton ja Tiit, on suupäraste vastete leidmine juba komplitseeritum ning võimalike muganduste kaardistamine nõuab teemaga eraldi tegelemist.

Rahvuslik stiil 20. sajandi esimeste kümnendite Eesti naisteajakirjades

Liis Teras

Tartu Ülikool, etnoloogia ja folkloristika magistrant

terasliis@gmail.com

Tänases Eestis on populaarne rahvuslik sümboolika, seda kohtab meie igapäevases keskkonnas, tarbeesemetel ja rõivamoos. Et paremini mõista tänapäevaseid traditsioone väärtustavaid trende, peame pöörama pilgu varasematele käsitöötavadele. Rahvusliku stiili ajaloolist tausta uurides ilmneb, et rahvakunstist pärinevaid motiive on hinnatud varemgi. Minu ettekande eesmärgiks on käsitleda rahvuslikus stiilis käsitöö- ja moetrende Eestis enne 1940. aastat – rahvarõivaste moderniseerimist ning rahvakunstimotiivide kasutamise propageerimist riietuses ja kodukaunistamises.

„Inimene, uute vormide otsimisel, püüab alati leiutada midagi uut, kuid seejuures jälgendab ta ikka ka vana, jõudes niimoodi veendumusele, et vana vormi taassünd on kõige ideaalsemaks aluseks uuele“ (Käsitööleht 1934: 6, 134). Ehkki kirja pandud 1930. aastatel, sobib see mõte iseloomustama ka tänapäevast rahvakunsti väärtustavat ja selle elementide kasutamist soodustavat suhtumist. Säärane minevikule orienteeritus tõusis Eestis esile 20. sajandi alguses, mil hakkas hoogsalt levima esivanemate käsitööst pärinevate motiivide kasutamise propageerimine rahvusliku käsitöö kujundamisel. Ajalooliste eeskujude rakendamist võib käsitleda folklorismi ilminguna, seda võtet kasutati eestlaste rahvusliku omapära välja toomiseks ning minevikuga sideme loomiseks, mis mängivad olulist rolli etnilise identiteedi loomisel. Rahvakunstist üle võetud vormikeeltest kujunesid käsitöös välja teatud rahvussümbolid – rahvariieetest sai rahvuslik riietus, samuti hakati rahvakunstilelemente kasutama kodu ja riie kaunistamisel.

Eesti etnoloogias on rahvakunsti ja rahvarõivastega seotud temaatikat põhjalikult ja mitmekesiselt uuritud. Oma ettekandes keskendun 20. sajandi esimeste kümnendite naistele ja naiskäsitööle suunatud ajakirjades propageeritud rahvuslikule stiilile, rahvakunsti sümboolikale ja selle uutele kasutuskontekstidele ning sealjuures rõhutatud väärtustele. Võtan vaatluse alla järgmised ajakirjad: Käsitööleht (ilm 1907–1927; 1931–1935),

Eesti Naine (ilm 1924–1940), Taluperenaine (ilm 1927–1940) ja Maret (ilm 1935–1940).

Otsin ettekandes vastuseid järgmistele küsimustele:

- Kuidas väljendus vaadeldud perioodil rahvuslik stiil rõivastuses ja kodutekstiilidel?
- Millised olid selle sümboolika ja vormikeele eripärad ja kuidas need ajas muutusid?
- Milliste väärtuste rõhutamine kaasnes rahvakunstilelementide propageerimisega?

Kirjandus

Käsitööleht 1934 = Käsitööleht: naiste käsitöö ja kodukaunistamise ajakiri. 1934, nr 6.

Indoneesia waria'de ööelu ja eneseväljendus

Terje Toomistu

Tartu Ülikool, etnoloogia doktorant

terjetoomistu@gmail.com

Indoneesia mehest-naiseks transsoolised (MtF transgender), keda kohalikus kontekstis tuntakse waria'de nime all, on põlvkondade jooksul moodustanud eraldiseisva sotsiaalse grupi riigis, mis on koduks maailma suurimale moslemikogukonnale. Kuigi waria'd on tugevalt stigmatiseeritud ja surutud ühiskonna äärealadele, on nad sotsiaalselt küllaltki aktsepteeritud oma kindlapiirilistes positsioonides. Nagu mitmetes teistes Kagu-Aasia kultuurides, on ka Indoneesial pikk ajalugu rituaalset transvestismist ning sooülesest käitumisest (Blackwood 2005; Peletz 2006). Samas, riigi muutunud rolli ning suurenenud kristluse ja islami mõju tõttu on need praktikad hääbunud või liikunud sekulaarsesse sfääri. Pärast Indoneesia demokraatlikku pööret 1998. aastal on soo- ja seksuaalvähemused sageli langenud radikaalsete islamistide vägivaldsete rünnakute ohvriks.

Waria't võib pidada olemuslikuks trans* identiteediks, ent samas on see ka sotsiaalselt konstrueeritud Judith Butleri (1990) soolise performatiivsuse (*gender performativity*) kontseptsiooni mõistes. Sotsiaalselt konstrueeritud ja rangelt piiritletud "tsoonis", milles waria'd saavad ennast väljendada, on kujunenud teatud ühine elustiil, milles on ka seksitööl oma osa. Suur hulk seksitöötajatest waria'sid on kujunenud peamiselt majanduslikel põhjustel. Ent seejuures pole waria'de viibimine kindlates kohtades linnaruumis, mida tuntakse waria'de seksitööpiirkondadena, seotud ainult tööga ning sageli ka mitte seksiga.

Tuginen ettekandes oma välitöökogemustele neljas Indoneesia linnas Jaaval ja Papual (vahemikus oktoober 2011 kuni märts 2012). Lisaks intensiivsele osalusvaatlusele tegin üle 40 intervjuu, sealhulgas ka Papua põliselanikest waria'dega. Sellele eelnes iseseisev uurimistöö dokumentaalfilmi "Wariazone" (58', Kiwa, Toomistu 2011) tegemise käigus 2011. aasta esimeses pooles.

Lisaks waria'de sotsiaalses mänguruumis kujunenud soolise esituse analüüsile vaatlen käesolevas ettekandes lähemalt ka tänava ööelu, kus on lubatud teatud vabadused. Pakun välja mitmetahulisema käsitluse

waria'de seksitööst, laiendades selle esmast tõlgendust, mille järgi on see otseselt seotud limiteeritud töövõimalustega.

Kirjandus

Blackwood, E. 2005. Gender Transgression in Colonial and Postcolonial Indonesia.

– *The Journal of Asian Studies*, Vol. 64, No. 4: 849–879.

Butler, J. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Kiwa, Toomistu, T. 2011. *Wariazone*. Dokumentaalfilm. [www.wariazone.com]

Peletz, M. G. 2006. Transgenderism and Gender Pluralism in Southeast Asia since Early Modern Times. – *Current Anthropology*, Vol. 47, No. 2: 309–340.

Esimees ja § 118. Tartu homoseksuaalste kogukondade uurimise võimalikkusest

Jaanus Samma
Eesti Kunstiakadeemia, doktorant
jsamma@gmail.com

Minu doktoritöö käsitleb Eesti *gay*-ajalugu nõukogude perioodil. Soovi-
ga jõuda teemale lähemale kasutan selle edasiandmiseks ühe mehe, n-ö
Esimehe lugu.

Esimehe eluteele jäid äärmuslikud, kuid tema ajastut iseloomustavad
seiklused: olles üles kasvanud kehvikute perekonnas, läks ta pärast alg-
hariduse saamist sulaseks, sõja saabudes mobiliseeriti noormees punaar-
meesse, järgnesid reisirid Siberi tagalasse ja hiljem lahingutegevus. Stalini
ajal veteranina kolhoosiesimeheks määratuna abiellus ta sotsiaalsel surve-
l. Abielu lõppes kuuekümnendatel aastatel, kui ta mõisteti paragrahv 118
alusel homoseksuaalse tegevuse eest pooleteiseks aastaks töökoloonias-
se. Vabanenuna kujunes temast omamoodi legend, keda tundis ja teadis
enamik Tartus sotsiaalselt aktiivseid homoseksuaale. Tema kodust sai üks
peamisi kogunemiskohti ja oli seda kuni Eesti Vabariigi iseseisvumiseni
1991. aastal, mil Raadilt koju veetud soldat-prostituut pärimuse järgi
Esimehe elu lõpetas.

Kuna Esimehe lugu koondab enda alla väga palju seda aega iseloomus-
tavaid tahke ja (varju)külgi, võib seda vaadelda omamoodi nõukogude-
aegse *gay*-elu kvintessentsina. Ettekandes annan ka sissejuhatava ülevaate
ENSV kriminaalkodeksi paragrahvi 118 uurimise võimalustest: kui tihti
selle alusel Eestis mehi karistati ning mida neist sadadest lehekülgedest
koosnevatest kriminaaltoimikutest leida võib.

Sümbolid, traditsioonid, tõlgendamine: kuidas lugeda kätt

Katrin Alekand

Tartu Ülikool, etnoloogia doktorant

katrina@ut.ee

Ilmselt on igasuguse teadmise loomisel või kujunemisel ning edasi andmisel olulised kaks protsessi: interpretatsioon ja tekstualiseerimine. Mõlemal juhul on väga oluline kontekst, millesse protsess ning sellega seotud nähtus või objekt asetub. Kuidas kirjeldada ning tõlgendada mitte-tekstilist infot, millest on teada või näha ainult fragment? Kuidas lugeda sümboleid, kui Toomas Pauli sõnul "sümbolitega on juba kord lugu selline, et neid ei saa keegi monopoolselt endale" ning need ringlevad meie kultuuriruumis püsivas tähenduse muutumises, jäädes ometi samaks? Kuidas tõlgendatakse visuaalselt sarnast sümbolit erinevates kultuurides, mis on ajas muutuv ja mis muutumatu? Milline on sümboli või sümboolse eseme funktsioon tarbimiskultuuris? Kuidas sümboleid luuakse ja taasluuakse? Kuidas luua konteksti?

Oma ettekandes kirjeldan ning analüüsin juhtumit, kus erineva kultuuritaustaga inimesed maailma erinevatest paikadest said ülesande tõlgendada ning määratleda pildi järgi ühte objekti. Objekt ei olnud pildil kujutatud tervikuna. Näha oli eseme nn oluliseks peetav osa, mis andis mõningal määral aimu, millega on tegemist. Tõlgendamise jaoks kõige olulisem oli objekti keskel asuv dekoratiivne sümbol, kuid puudus igasugune vihje eseme suurusele, samuti üldise konteksti ja kasutamiskiiside või -kombestiku kohta. Ülesande lahendamisel osalenud inimeste ühishimetaja oli huvi henna, selle kasutamise, ajaloo ja traditsioonide vastu ning kõigi jaoks kohaldus ajalimiit – ülesande lahendamiseks anti aega kaks ööpäeva. Küsimused, millele pidi leidma vastuse, olid järgmised: Mis esemega on tegemist? Kust on see ese pärit? Millal on ese valmistatud? Milline oli selle eseme tähendus?

Pärandi juhtimine ja juhtumine – pärandiesitus Narva Muuseumi Põhjaõues kui elava ajaloo keskkonnas

Paavo Kroon

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant / SA Narva Muuseum

paavokroon@gmail.com

Narva Muuseumi Põhjaõu on SA Narva Muuseumi katse „taasluua ajalugu“, esitada Narva linnuse põhjahoovis varauusaegse käsitöölise kvartali eluolu käsitöökodade tegevuse ning ajalooeksperimentide kaudu. Põhjaõue idee põhineb elava ajaloo (*living history*) kontseptsioonil, mille raames püütakse ajalooliste vahendite, tegevuste ja riietuse kaudu edastada kogemuslikkusel põhinevat nägemust teatud ajalooperioidist. Sellise nägemuse pärandiesituse modaalsus võib seejuures olla piiritletud väga erineval moel alates turistlikust teemapargist (*theme park*) kuni rangete autentsusnõuetega keskkondadeni, mille sisustus on sajandeid muutumatult säilinud.

Uurijana on minu võtmemõisteks sellise keskkonna mõtestamisel pärandiesituse mõiste, mis seob uurimuse aluseks olevaid kultuuriteoreetilisi lähtekohti.

Pärand on pärandiuuringute (*heritage studies*) vaatepunktis käsitletav eelkõige paikadele ja möödanikule keskendunud „kultuurilise protsessi“ (Smith 2006) või „metakultuurilise tähendusloomena“ (Kirshenblatt-Gimblett 2004). Tähelepanu suunamine objektilt või füüsiliselt keskkonnalt kultuurilisele aktiivsusele tähtsustab pärandi mittemateriaalse mõõtme valitsemist materiaalse üle. Sellises kultuuriteoreetilis üldistuses tähendab pärand nägemis- ja teadmiskiisi, kus sündmuse ja materiaalsuse piirid on hägustatud.

Esitust ja esitatust võiks seejuures analüüsida lähenemisega, mis „võtab vaadeldavat tõsiselt“, omistamata protsessile massikultuuri kriitika moonutavaid hierarhiseerivaid hinnanguid ning mõtestamata tänapäevast pärandiesitust postmodernistliku vaate „tehislikkuse“ kaudu. Nii näiteks vaatleb antropoloog Edward Bruner elava ajaloo keskkondades toimuvat ajaloo esitamist kui ajaloo esilekerkimist, mis on võrreldav igas teises keskkonnas toimuva kultuuri pideva dünaamilise esilekerkimisega sotsiaalses interaktsioonis (Bruner 2005: 146).

Pärandiesitusele keskendumine tähendabki seega sotsiokultuurilises protsessis seguneva juhtimise ja juhtumise vastastik- ja koosmõju vaatlemist.

Ettekanne põhineb 2012. aasta augustikuus Narva linnuse Põhjaõues tehtud välitöödel ning hilisemal isiklikul kogemusel Põhjaõue kuraatorina sama aasta novembrikuust praeguseni. Välitööde raames teostasid elava ajaloo keskkonnas osalusvaatlust ning intervjuueerisin pärandiesituse juhtimise ja juhtumise seisukohalt olulisi võtmeagente. Välitööintervjuude kaudu tööintervjuuni jõudes olen aga kestvas uurimistöös oluliselt vaatepunkti muutnud.

Niisiis käsitlengi oma ettekandes uurimuse hetkeseisu ja perspektiivimuutust olukorras, kus palgatöö on välitöö. Kabinetis sündivad või sündimata otsused, plaanide mõjutatus teistes kabinetides sündivast, pärandiesituse transformeerumine tabelite, memode, aruannete ja sündmuste raamistatuses, on viinud juhtimise ja juhtumise vahekorra ümber mõtestamise ning 2014. aastal valmiva magistratöö ja Põhjaõue arendustöö eesmärkide sidumiseni.

Kirjandus

Bruner, Edward M. 2005. *Culture on Tour: Ethnographies of Travel*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 2004. Intangible Heritage as Metacultural Production. – *Museum International*. Vol. 56, No. 1–2: 52–65.

Smith, Laurajane 2006. *Uses of Heritage*. London & New York: Routledge.

Mustlane, kas oma või võõras? Muuseuminäituse ettevalmistamine

Reena Purret
Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant
purret_reena@yahoo.com

Mustlased ehk romad on ühed meie pikaajalisematest naabritest. Kuigi see tuleb paljudele üllatusena, pärinevad esimesed kirjalikud ülestähendused nende siinviibimisest juba 1533. aastast. Tihedamalt on romade kohta teateid alates 17. sajandist. Enne Teist maailmasõda võis Eesti romad jagada kolme rühma – Laiuse mustlased, Läti ja Vene päritolu mustlased. Hetkel on Eesti suurimad mustlaskogukonnad Valgamaal, Harjumaal ja Tartumaal ja hinnanguliselt on romasid Eestis hetkel umbkaudu 550 kuni 1500. Arvestades seda, kui kaua me oleme külg külje kõrval elanud, teame me neist tegelikult väga vähe. Veel enam, ka paljud noored romad teavad oma ajaloost vähe, kombed muutuvad vabamaks, kultuurikontaktid tihedamaks ja kohati hakkab isegi keel ununema.

Selleks, et romade kultuuri laiemalt tutvustada, korraldab Valga muuseum koostöös Eesti Rahva Muuseumi omakultuuride osakonnaga näituse. Nüüdseks oleme selle nimel juba pea aasta aega vaeva näinud, romasid intervjuerinud, pildistanud ja näituse jaoks materjale kogunud. Etnoloogidena teame, kui raske võib olla informantidega ühise keele leidmine ja n-ö siseringi pääsemine. Ka lahked võõrustajad ei räägi külalistele kunagi nii palju kui omadele. Õnneks on ka romad ise näitusest huvitatud ja osalevad aktiivselt nii materjali kogumisel kui ka näituse suunamisel. Ettekandes annangi ülevaate senisest kogumistööst, enda, kaaskuraatori/fotograafi Annika Haasi ja teiste asjaosaliste tegevusest, näituseplaanide arengust ja tulevikuvisionidest.

Etnoloog tänaval noorte keskel

Merily Värs

Marburgi ülikool, euroopa etnoloogia- ja kultuuriteaduste magister /
Maanteemuuseum

merily.vaers@gmail.com

Viimase paarikümne aasta jooksul on ühiskonnas toimunud palju muutusi. Noortel inimestel on selliste kiirete muutuste käigus raske valikuid teha. Etnoloogia meetodid kujunevad aina paindlikumaks, ent ei anna ka täpseid juhtnööre, kuidas teisenevas ühiskonnas valikuraskustes inimesi uurida.

Minu ettekande aluseks olev empiiriline materjal on kogutud 2011. aasta suvel Tartus Annelinnas noorte seas toimunud välitööde käigus. Uuritavad teismelised veetsid suurema osa ajast tänavatel. Kodu oli teisejärguline. Linn ja linnaruum oli noortele kui suur vabaajakeskus. Suvevaheaega tehti linnatänavatel huvitavaks olemasolevate võimaluste piires. Tihiti tekkis olukordi, kus neid sildistati tänavalasteks, aeti kurjade sõnadega eemale või sõimlesid ja ähvardasid noored ise. Nad näisid mulle ühteaegu nii täiskasvanute kui lastena.

Etnoloog osaleb teatud ajajärgul uuritavate argielus, kas siis peidetult või avatult. Ta vaatleb, mis juhtub, kuulab, mida räägitakse ning esitab küsimusi, et leida uuritavale teemale sobivat ainekku. Uuritavatele noortele jäi minu roll kohati täiesti mõistetamatuks. Miks peaks üks täiskasvanud inimene päevi nende keskel veetma? Kas tal piinlik ei ole? Kas tõesti on vaja veeta tunde noortega, kellelt on raske sõnu suust kätte saada, rääkimata lausetest? Täiskasvanud inimesena püüab etnoloog panna end noorte olukorda, olla ise vahetu osa nende argipäevast.

Ettekandes tutvustan uuritavat sotsiaalset gruppi ja iseenda kui uurija tausta ning lähtekohti. Selle ainekku põhjal vaatlen lähemalt aktiivset osalusvaatlust etnoloogilise meetodina. Kuidas suhestuvad uurija ja uuritavad uurimistöö käigus? Millised küsimused tekivad uurijal, ehk siis minul, järgides vastavat meetodit? Kas valitud meetod õigustab ennast?

Läänemeresoomlaste suure härja müüt ja selle ajalooline taust

Kristo Siig

Tartu Ülikool, folkloristika bakalaureuseõpe

kristosiig@gmail.com

Oma ettekandes kaevun minevikku, võttes vaatluse alla peaaegu kogu läänemeresoome laulualal levinud runolaulutüübi (või pigem erinevate süžeede, motiivide ja vormelite konglomeraadi), mida tuntakse nime all „Suur härg“. Varasemate uurijate üsna üksmeelsele arvamusele toetudes väidan, et laulu sisu on kunagi olnud müütilise tähendusega ja ilmselt rituaalilaul. Uuendusliku lähenemisena otsin sellele kunagisele müüdile viitavaid elemente ka muust folkloorist. Lai levik nii geograafiliselt kui erinevates folkloorižanrides võiks viidata sellele, et tegemist on ühe üsnagi vana müüdi jäänustega, mis oli kunagi nii tihedalt põimunud toonaste pärimusekandjate vaimse kultuuriga, et vihjed ja viited müüdile esinesid paljudes erinevates žanrites.

Kuivõrd see hüpoteetiline müüt näib olevat olemuslikult seotud karjakasvatusega ning teistelt soomeugri rahvastelt viiteid sarnasele müüdile ei tunta, pean õigustatuks otsida sellele võrdlevaid mütoloogilisi paralleele, mis võiksid viidata võimalikele laenusuundadele. Üritan siduda neid paralleele erinevatest keeltest pärit laensõnade kihistustega läänemeresoome keeltes, kuna viimaste vahel on võimalik välja selgitada kronoloogilisi järgnevussuhteid. Sealjuures vaatlen ka seda, kuidas ja milistes kihistustes avaldub karjakasvatuse ja eriti veistega seotud sõnavara.

Arheologia- ja ajaloolase tausta tõttu olen ka ahvatletud pakkuma täpseid dateeringuid absoluutse kronoloogia skaalal. See aga jääb suuresi problemaatiliseks, sest soomeugri ja indoeuroopa rahvaste keele- ja kultuurikontaktide erinevate kihistuste lokaliseerimise ja dateerimise ehk arheoloogilises materjalis avalduvate kultuurikontaktidega kokkuviimise osas puudub konsensus. Täpsed ja kindlad dateeringud jäävad muidugi kättesaamatuks, aga püüan siiski esitada mõningaid mõtteid müüdi ja selle erinevates žanrites leiduvate kajastuste ajaloolise arengu kohta.

Laulu kommenteerivad andmed välitööpäevikutes – abiks lauluteksti analüüsimisel

Kaija Rumm
Tartu Ülikool, folkloristika magistrant
kaija.rumm@gmail.com

Eesti Rahvaluule Arhiivi käsikirjalised tekstid on võimalik jaotada tinglikult kaheks: välitöödel kirja pandud folklooritekstid ning välitööpäevikud (Oras 2008: 38). Bakalaureusetöös Vene-Türgi sõjalaulu „Kui mina noorelt mängisin“ uurides kasutasin ka folkloorikogujate reisi- ja kaaskirju, kogumisaruandeid ja välitööpäevikuid. Mind huvitas asjaolu, millist informatsiooni on võimalik vastavatest allikatest saada ning millist lisateavet see annab lauluteksti analüüsile.

Ettekandes valisin analüüsimiseks kaks Vene-Türgi sõjalaulutüüpi „Kui mina noorelt mängisin“ ja „Oh kroonu sinu teenistus“. Tegemist on väljendusviisi poolest vastandlike laulutüüpidega. Laulus „Oh kroonu sinu teenistus“ väljendatakse detailselt sõjasündmuse ja lahinguid, kuid „Kui mina noorelt mängisin“ lauluvariantides tõuseb esile eelkõige sõduri emotsioon ning hoiak. Viimane laulutüüp oli levinud näiteks Esimese maailmasõja ajal. Välitööpäevikutes leiduvate kommenteerivate märkuste analüüsimisel olen arvestanud Eesti folkloristika arengut ning välitöömeetodite muutumist. Eelkõige on see oluline, kuna Vene-Türgi sõja laulud on kogujate poolt üles kirjutatud erinevatel ajastutel. Distipliinisisised muutused on aga mõjutanud rahvaluule talletamist ja välitöödel loodavaid allikaid.

Kirjandus

Oras, Janika 2008. *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused nr 27*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

Rõivastus islandi saagades ning selle uurimise võimalused

Kait Lubja
Tartu Ülikool, skandinavistika magistrant
kait.lubja@ut.ee

Keskaegne islandi kirjandus on uurimisvaldkond, mis paelub eri distsipliinide uurijaid – alates filoloogidest ja folkloristidest religiooniajaloolasteni välja. Rõivastus islandi saagades on jäänud aga kahetsusväärsest tähelepanu alt välja. Ettekande eesmärk on ühelt poolt tutvustada silmapaistvamaid näiteid rõivastuse rollist islandi saagades ning teiselt poolt jälgida, kuidas on rõivastuse käsitus islandi saagades aja jooksul muutunud – klassikalistest järelklassikaliste ja reformatsioonijärgsete saagadeni.

Rõivastus ei hõlma islandi saagades mitte ainult rõivaid, vaid ka näiteks ehteid ja relvastust. Rõivaesemed olid keskaegses ühiskonnas tugevad identiteedikandjad ning näitasid staatust. Saagatekstides on see veelgi võimendunud ning lisaks on rõivastusele omistatud tähendusi, mis on nähtavad vaid lugejale – näiteks vastõmmeldud tuunika saamine kingiks annab lugejaile teada, et seda kandev tegelane on võitluses haavamatu.

Rõivastuse uurimisel on keskne ka tõsiasi, et saagad on vähemalt paarsada aastat elanud suulises traditsioonis, mistõttu ei ole tekstis leiduvad rõivad sündmuste-aegsed, vaid peegeldavad pigem üleskirjutamise aja rõivaid ning ettekujutusi. Ettekanne vaatleb, kuidas nende kihistuste eristamine saab aidata kaasa saagade dateerimisele. Lisaks saagade dateerimisele on võimalik jälgida ka korduvate motiivide arengut ning seda, kuidas arusaamad paganlikust mütoloogiast on kolme kristliku aastasaja jooksul muutunud.

Lapsetapja Eesti pärimuses

Annika Kupits

Tartu Ülikool, skandinavistika magistrant

annika.kupits@gmail.com

Imikute hukkamine on levinud nähtus nii rahvaluules kui inimkonna ajaloos üldse. Lapsetapp, variatsioonis hoolitsuseta jätmisest kuni aktiivse tapmiseni, on olnud universaalne populatsiooni piiramise vahend. Selle nähtuse põhjustest on sotsiaalsed ja majanduslikud alati olnud domineerivamad rituaalsete ees. Nii ka pärimustekstides, kus tapetud laps üleloomuliku olendina on küllaltki sage nähtus. Mind paelub lapsetapu fenomeni juures aga lapsetapja-perspektiiv: kas ja kuidas on lapsetapu tagamaid ja eeldusi kirjeldatud, milline on lapsetapja profiil läbi ajaloo, ning kas ja kuidas on see muutunud.

Teisisõnu: tähenduslik on lapsetapja profiili erinevus ja muutumine žanriti. Seda eeldusel, et vormiliselt piiritletavad žanrid on ajas vastupidavamad, vormilt vabamad aga vastuvõtlikumad mõjudele mujalt. Lapsetappu käsitletakse Eesti pärimuses peamiselt regilaulutüüpides “Tütar vette!” ja “Tütarde tapja”. Pigem muistendile omaseid motiive sisaldab laulutüüp “Mareta laps”, ja laulutüüpi “Käo sünd” võib seostada muinasjututüübiga AT 720. Oma ettekandes keskendun selgema vastandamise huvides kahele regilaulutüübile: “Tütar vette!” ja “Tütarde tapja” ning teisalt Eesti muistendites sisalduvale lapsetappu puudutavale ainesele.

Sodoomiajuhtumid Pärnu maakonnas varauusajal: kas sotsiaalne fenomen või kohtulik tähenärimine?

Ken Ird

Tartu Ülikool, ajaloo magistrand

kenird@hotmail.com

XVII–XVIII sajandi jooksul kujunes tänapäevase Eesti alal välja haldussüsteem, mis elas üle riigivõimu vahetuse ning jäi oma põhialustes muutumatult püsima kuni XIX sajandi lõpuni. Eriti järjekindlalt võib seda täheldada toonaste Balti provintside kohtusüsteemis, mille üheks osaks oli Pärnu maakohus. Toona kuulus selle haldusalasse tänasest Eesti alast ligikaudu viiendik ning tegemist oli alamastme kohtuga, mille pädevusse kuulusid eelkõige talupoegade ja kõigi teiste linnadest väljaspool elavate mitteaadlike tsiviil- ja kriminaalasad.

Alates XVI sajandist võib Euroopa ühiskonnakorralduses täheldada suundumust, mille saab kokku võtta sõnapaariga „uus kõlblus“ (*neue Sittlichkeit*). See tähistab soovi maa-, politsei- ja kirikukorralduste, üksikute seaduste ning karistamisähvarduste kaudu normeerida alamate käitumist Jumalale meelepäraseks. Kuna XVII sajandil oli Rootsis luterlik kirik riigikiriku staatuses ning ainusobivaks usuliseks tõekspidamiseks riigis tunnistati ortodoksne luterlus, on igati arusaadav, miks varauusaegsed kohtud tegelesid Liivimaal agaralt seksuaalsusega seotud kriminaal-asjadega. Seda enam, et toonased tõekspidamised seksuaalsusest ning seksuaalkuriteost olid lahutamatud kristlikust kirikust ja selle teoloogiast.

Varauusaegsete arusaamade järgi kuulus sodoomia loomuvastaste seksuaalkuritegude hulka, kusjuures see mõiste hõlmas väga erinevaid seksuaalseid praktikaid. Neist käsitleti kõige sirgjoonelisemalt nimelt loomapilastust: inimese ja looma vahelise liigipõhise piiri rikkumises nähti tõsist ohtu kogu ühiskonnale, mistõttu varauusaegsete seaduste järgi määrati sodoomias süüdimõistetule koos pilastatud loomaga surmanuhtlus. Niisuguse karmi karistuse valguses on liiatigi imestamapanev loomapilastuses süüdistatute silmanähtav osakaal toonaste Balti provintside, ent ka Rootsi ja Soome kohtuprotsessides. Ennekõike oli tegemist kogu Euroopas maal elavate talupoegade seas levinud nähtusega, mille puhul on sellegipoolest võimalik välja tuua nimelt Liivimaale iseloomulikke suundumusi. Asjaolule, et sugulist vahekorda loomadega külaühiskonnas piisaval määral ette tuli, viitavad muuhulgas mitmed vihjed kohalikus

rahvaluules. Ka siin võib tuua paralleelle nii soome kui ka läti kohaliku rahvapärimusega. Igal juhul tuleb möönda, et nii otsene kui ka kaudne loomapilastamise kogemus võis mõjutada oluliselt kohalike talupoegade maailmapilti.

Soorollide ja tegelasrollide seostest eesti imemuinasjuttudes

Ebe Abner

Kadrina Keskkool, eesti keele ja kirjanduse õpetaja

ebeabner@gmail.com

Rahvalaulud ja -jutud on alati saatnud eestlaste igapäevaelu: tööde tegemise, videviku pidamise või lustilöömise ajal. Kui rahvalaul on igale etnilisele rühmale ainuomane, siis jutud on internatsionaalsemad. Ja kuigi sarnase süžeeга lood on laialdaselt levinud, on eesti rahvajuttude hulgas palju niisugust, mis annavad edasi meie uskumusi, elu- ja töökogemusi.

Oma ettekandes teen katse uurida mehe ja naise rolli eesti imemuinasjuttudes Virumaalt üles kirjutatud tekstide põhjal. Mehe ja naise rolli mõistmiseks analüüsin nais- ja meessoost tegelaskujusid ning liigitan need vastavalt Vladimir Proppi (1998) ja Heda Jasoni (1997) koostatud stereotüüpsetele tegelasrollidele.

Iga tegelasrolli, nii kangelaste, antikangelaste kui kõrvaltegelaste käsitlemisel vaatlen kõigepealt esinemust, seejärel karakterite iseloomu- ja käitumismudeleid. Muinasjuttude analüüsi käigus püüan näidata, missugune oli inimese osa ühiskonnas, missugust käitumist temalt eeldati ning kuidas muinasjutukangelased sellele ootusele vastasid. Sellest, kas antud käitumismustrid on olnud aktsepteeritavad või mitte, annab aimu muinasjutu tegelasrolli kandva karakteri saatus.

Vaatluse all on 2009. aastal ilmunud kogumiku „Eesti muinasjutud I: 1. Imemuinasjutud“ – Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis säilitatavate imemuinasjututekstide teadusliku tüübiantoloogia esimese osa, Virumaa muinasjutuvestjatelt üles kirjutatud 18 imemuinasjuttu.

Kirjandus

EMj 2009 = *Eesti muinasjutud I:1. Imemuinasjutud* 2009. Koost ja toim R. Järv, M.

Kaasik, K. Toomeos-Orglaan. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

Jason, Heda 1977. *Ethnopoetry: Form, Content, Function*. Bonn: Linguistica Biblica.

Propp, Vladimir 1998. *Морфология (волшебной) сказки. Исторические корни волшебной сказки*. Москва: Лабиринт.

The Teaching of Petar Dunov. An Attempt to Create a New Bulgarian Spirituality

Svetoslava Toncheva, PhD

Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum (IEFSEM)

The emergence of new religious movements at the end of the 19th and beginning of the 20th century marks a significant transformation in both religious as well as social spheres in Europe (and in the world). The White Brotherhood, created by Petar Dunov, is a unique Bulgarian movement in the sphere of new religiousness. Having emerged during a period dominated by the construction of a new Bulgarian nation (the beginning of the 19th century), it aims, first and foremost, at the “raising” (in P. Dunov’s words) of the Bulgarians by the development of a specific religious culture. The paper focuses on the specifics of this phenomenon, which appears relevant not only during the period of its establishment, but also today, in postmodernity.

Kratid ja libarebased. Varavedajatest eesti ja jaapani folklooris

Pille Siidra

Tallinna Ülikool, Lähis-Ida ja Aasia kultuuriloo magistrant
siidrap@tlu.ee

Käesolevas ettekandes annan ülevaate eesti varavedaja erinevatest nimetustest, valmistamisviisidest ja funktsioonidest ning võrdlen neid jaapani varavedaja-libarebase funktsioonide ja omadustega, püüdes samaaegselt vahendada ka kultuurilist tausta ning ajaloolist konteksti, millelt uskumus varavedajatesse on käsitletavates kultuurides tekkinud. Tuginedes erinevate folkloristide uurimustele, toon välja põhilised erinevused ja sarnasused eesti ja jaapani folklooris esinevate varavedajate vahel.

Eesti keeles on varavedaja koondterminiks erinevate mütoloogiliste olendite kohta, kes tassivad peremehele varandust kokku. Eesti folklooris on varavedaja domineerivaks nimeks kratt või tulihänd – olend, kes lendab ringi tule- või sädemejoana ja kannab kokku vara (Viires 2007: 315). Väidetavalt võis varasemate arusaamade kohaselt inimese hing või ka inimene ise varavedajaks käia, kuid hiljem tekkis kujutelm valmistatud kratist, mida seostatakse hinge müümisega kurjale jõule – kratile hinge andmiseks tuli kuradiga leping sõlmida ja oma hing kuradile panti anda.

Jaapani folklooris on varavedajateks libarebased. Rebasel on jaapani kultuuris oluline tähendus, mis tuleneb peamiselt sellest, et teda seostatakse riisi ja rikkuse jumaluse Inari'ga, keda tuntakse nii budismis kui ka Jaapani usundis *shintō*. Rebase kui varavedaja omamist tähistatakse Jaapanis terminiga *kitsune mochi* (tõlk „rebast omama“). Enamasti usuti, et varavedaja-rebase omanikuks saadakse abiellumise, maa ostmise või laenu võtmise teel ehk mõne varavedajate omaniku perega teatud lepingut sõlmides.

Kuid kuidas mõjutas varavedajate folkloor ühiskonda ja mis tagajärjed olid sellel, kui kedagi süüdistati varavedaja omamises, misugune oli varavedajate sotsiaalne funktsioon ning kas eesti ja jaapani varavedajate folklooril ka midagi ühist on – sellele kõigele püüan vastuse anda oma ettekandes.

Kirjandus

Viires, Ants 2007. *Eesti rahva kultuuri leksikon*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Bulgaaria õpilaste koolis ja kodus tähistatavad riigi- ja rahvakalendripühad

Rahel Laura Vesik
Tartu Descartes'i Lütseum
rahellaura@folklore.ee

Minu uurimistöö eesmärgiks oli jälgida, missuguseid Bulgaaria pühi õpilased tähistavad kodus ja missuguseid koolis. Bulgaaria kalendrikombed jagasin ametlikeks (riigi- ja kirikupühad), mida tähistatakse ametlikult ja mis on loetletud riigipühadena ning mitteametlikeks (rahvalikeks) tähtpäevadeks. Uurimus põhineb avatud vastustega veebiküsimustikule laekunud vastustel.

Analüüsi põhjal on riigi ametlike pühade seas palju rahvuse iseseisvumisega seonduvaid ja vastavaid ajaloo tähtsündmuse märkivaid pühi (iseseisvuse saavutamine 19. ja 20. sajandil, riigi territooriumi ühendamine 20. sajandi alguses), samuti kultuuritegelastega seotud pühi. Samas pole nende pühade puhul kujunenud välja traditsioone ei koduses ringis tähistamiseks ega mõjukat rituaali avalikuks tähistamiseks. Mitmete riigipühade traditsioon katkes Teise maailmasõjaga ja taastati alles 1990. aastate alguses (nt 22. september).

Bulgaarias on säilinud eriliste rituaalsete tähtpäevatoitude valmistamise ja tuleviku ennustamise komme. Vastuste põhjal on üldiste ja laialt levinud pühadekommete kõrval arvukalt erijooni – need on konkreetsele perekonnale omased tavad. Vastajate hulgas oli ka neid, kes kuuluvad rühmitusse või kogudusse, mis tähistavad pööripäevade ajal pühapäikades muistseid pühasid.

Iseloomustan lühidalt uuemate pühade tähistamise erijooni (rahvusvaheline naistepäev, mis asendab Bulgaarias emadepäeva, valentinipäev, 1. märts ehk Baba Marta päev).

Küsitlusest selgus, et kalendripühad on säilitanud Bulgaarias mitmeid vanu jooni ja kodus tähistatakse arvukamaid tähtpäevi kui koolis. Samas mitmed Eestis populaarsed pühad pole seal tuntud. Populaarsemate pühade hulka kuuluvad pikkade traditsioonidega aastavahetus, jõulud ja lihavõtted – perega koosveedetud aega hinnatakse kõrgelt ka lõpuklasside õpilaste poolt. Kooli tähtsamad pühad on õpilaste arvates jõulud, kooli alguspäev ja valentinipäev, mille tähistamine alles kogub populaarsust.

Piirialal: territoriaalne ja etniline identiteet Venemaa vähemusrahvuste näitel

Eva Sepping
Eesti Kunstiakadeemia, doktorant
eva.sepping@artun.ee

Ettekande aluseks on ekspeditsioonimaterjal Leningradi oblasti vadjalaste ja isurite ning Krasnojarski krai eestlaste küladesse. Nimetatud kogukonnad moodustavad kaduvväikese osa kogu Vene Föderatsiooni rahvastikust, kuid on seal tänaseks elanud aastasadu või -kümneid paljude erinevate kultuuride keskel. See on ühest küljest tugevalt mõjutanud nende identiteeti, teisalt aga ka konkreetset territooriumil elavaid teisi rahvusi.

Materjali kogumisel on mind huvitanud indiviidi suhestumine (nii samastumine kui distantseerumine) erinevate ideoloogiaväljadega – võimude poolt teostatava poliitikaga ning selle seos uuritava etnilise päritoluga. Suhe riigiga ei ole enamasti mitte selgelt mõtestatud poliitiline akt, vaid osa igapäevaelust ja argirituaalidest, sõltudes näiteks vähemusrahvuste puhul sellest, milline territoorium (teatud maastiku, kliimaga jne) on olnud pikaajaline kodu- või sünnipaik ning teisalt on mõjutatud ka oma etnilisest kuuluvusest ja juurtest (n-ö ajaloolisest kodumaast).

Ettekandes vaatlen kogukondlikku identiteeti nii sees- kui väljapool etnilise kuuluvuse piire. Teisisõnu räägin rahvusliku identiteedi mitmeplaanilisest ja ambivalentsest olemusest ning erinevate ja pealtnäha justkui teineteist välistavate hoiakute vastuoludeta kõrvuti eksisteerimisest.

„I made you look“ ehk linnaruumi tajumine tänavakunstniku vaatenurgast

Keiu Telve

Tartu Ülikool, etnolooga magistrant

keiu.telve@gmail.com

Tänavakunst kui nähtus ja subkultuur pole linnaruumist eraldiseisev, vaid eksisteerib keskkonna ja kogukonna liikmete koosmõjul. Oma ettekandes avan kahte olulist sõlmkohta tänavakunsti ja linnaruumi omavahelistes suhetes. Esiteks, kuidas tänavakunstnikud tajuvad linnaruumi ning teiseks, kuidas tänavakunstnikud üritavad pakkuda inimestele subkultuuris kui ka väljaspool seda teadlikult uut kogemust neid ümbritsevast keskkonnast.

Ettekande esimeses osas annan põgusa ülevaate Eesti linnakeskkonna arengutest viimase kahekümne aasta jooksul ning näitan, kuidas kapitalistlikku sõnumit kandev ruum on vajalik ärritaja antud subkultuuri tekkeks. Seejärel käsitlen linnaruumi tajumist tänavakunstniku ja subkultuuri vaatenurgast ning tegelen küsimustega, kuidas on linnaruum vastavalt joonistajate subjektiivsele hinnangule või subkultuuri traditsioonidele jagatud aktiivseteks ning passiivseteks piirkondadeks; kuidas kunstnikud saavad välisest keskkonnast impulsi, mis inspireerib neid mõnda tööd ette võtma vaatamata tegevuse keerukusele, ohtlikkusele või illegaalsusele; kuidas mõjutab konkreetne koht ja pind töö valmimisprotsessi ning millisel määral on tänavakunstitöö sisu seotud joonistaja enda tundlikkusega nii keskkonna kui ka aktuaalsete probleemide ning üldnimlike küsimuskohtade suhtes. Eesmärgiks on erinevate aspektide kaudu näidata tänavakunstnike ja ruumi tihedat seotust ning rõhutada joonistajate subjektiivse ruumitunnetuse olulisust antud subkultuurilise nähtuse juures.

Ettekande viimane osa käsitleb tänavakunsti kui uue linnaruumi kogemuse pakkumise viisi inimestele nii subkultuuris kui väljaspool seda. Selles osas rõhutan tänavakunstnike eesmäärke, sealjuures nende teadlikku linnaruumi muutmise soovi. Tähelepanu all on küsimused, kuidas mõtleavad tänavakunsti viljelejad publiku vaatamiskogemuse peale, millist kogemust joonistajad oma töödega soovivad pakkuda ja millised on nende enda kogemused linnaruumis eksisteeriva kunstiga.

Tänavakunstnike linnaruumi tajumine on väga tugevas seoses uue tajukogemuse pakkumise sooviga. Tajumise ja tajukogemuse pakkumise ahel on üheks tänavakunstnike subkultuuri pidepunktiks ja selle olulisusest tulenevalt ka minu ettekande kese.